

Stockholm den 23 oktober 2019

Kulturdepartementet
103 33 Stockholm

KLYS synpunkter på rapporten Demokratins skattkammare – förslag till nationell biblioteksstrategi

Presentation

KLYS – Konstnärliga och Litterära Yrkesutövares Samarbetsnämnd - utgör en samlad röst för yrkesverksamma kulturskapare i Sverige. Vi företräder genom våra 14 medlemsorganisationer cirka 30.000 upphovspersoner och utövande konstnärer, däribland författare, översättare, tecknare, illustratörer, formgivare och fotografer, vars verk finns tillgängliga inom bibliotekens verksamheter.

KLYS ser biblioteken som grundpelare för demokratin. De utgör centrala verksamheter för främjande av yttrande- och informationsfriheten, där litterära och konstnärliga verk skapade av yrkesverksamma upphovspersoner, kan tillgängliggöras till allmänheten under ordnade former.

Upphovsrätten har en avgörande betydelse för dessa yrkesgruppers villkor. Den ger dem en försörjningsbas och en möjlighet att få inflytande och vetskap om hur resultatet av deras skapande används och sprids. Det är därför av yttersta vikt att upphovsrätten respekteras när det gäller tillgängliggörande av konstnärliga och litterära verk inom ramen för biblioteksväsendet.

KLYS har beretts tillfälle att lämna synpunkter på det aktuella förslaget till nationell biblioteksstrategi och lämnar här ett kort yttrande över vissa delar av strategin. Vi vill i övrigt hänvisa till de av våra medlemsorganisationer som lämnar egna yttranden över strategin, såsom Författarförbundet, föreningen Svenska Tecknare och Läromedelsförfattarnas förbund. Dessa organisationers roll som viktiga samarbetspartners för regeringen i den fortsatta processen bör tydliggöras bättre i det fortsatta arbetet.

Inledning och övergripande synpunkter

KLYS välkomnar ambitionen att ta fram en nationell biblioteksstrategi som ger underlag för en kraftig förstärkning av biblioteksväsendet i landet. Vi ser liksom utredarna ett stort behov av att biblioteksväsendet utvecklas, förnyas och förstärks, och vi välkomnar särskilt strategins betoning på bibliotekens roll för demokratin.

Dokumentet innehåller lovande visioner som KLYS stödjer, men när det gäller de konkreta åtgärder som behövs för att nå dit hade KLYS velat se större tydlighet, t ex beträffande prioriteringsordning för reformförslagen i bilagan. Vi tror att de medel om 250 miljoner som föreslås till de strategiska reformerna som anges i bilagan, inte kommer att räcka. Ytterligare medel behövs.

KLYS saknar också i dokumentet en strategi för att förhindra de nedläggningar och neddragningar av biblioteksverksamheter som pågår på olika håll i landet. Det råder en akut kris för biblioteken i Sverige som måste hanteras skyndsamt både på kort och lång sikt. Vi anser att strategin inte ger svar på hur denna kris ska få sin lösning. KLYS menar att det fortsatt finns ett brett behov av statliga stimulansmedel i linje med Stärkta bibliotek.

Det talas mycket i strategin om fri tillgång till litteratur för alla, digitalt. I strategin framställs upphovsrätten dessutom på sina ställen som "dyr" och "försvårande" eller som ett "hinder" vid tillgängliggörande av information och litteratur. Det bör dock framhållas att upphovsrätten utgör en förutsättning för att kunna tillgängliggöra stora mängder litterärt och konstnärligt innehåll på biblioteken som präglas av mångfald och kvalitet. Tillgängliggörandet kan dessutom lösas smidigt genom breda licenser såsom t e x avtalslicenslösningar, som möjliggör kollektiv rättighetsklarering av stora mängder upphovsrättsligt skyddat material, samtidigt som uphovspersonerna har möjlighet att få en ersättning som förhandlas fram av kulturskaparnas organisationer.

Synpunkter när det gäller några av avsnitten

Samhällets öppna rum

KLYS vill särskilt lyfta fram slutsatsen på sidan 12 att bibliotekens samarbete med bl a författare, konstnärer och närliggande organisationer kan vidgas och utvecklas. KLYS medlemsorganisationer – konstnärsorganisationerna - och upphovsrättssällskapen, är öppna för och ställer sig positiva till ökat samarbete och dialog med biblioteken.

Läsning

Vi välkomnar också slutsatsen på sidan 15 om att folkbiblioteken ska värna litteraturens konstnärliga värde och uppmuntra människors fria läsning.

Lärande

När det gäller ambitionen att skollagens krav om att varje skola ska ha en bemannad skolbiblioteksverksamhet måste den få inte bara *större* genomslag - som sägs på sidan 16 – utan *fullt* genomslag i praktiken.

Nationella digitala bibliotekstjänster

KLYS välkomnar strategins långtgående ambitioner att tillgängliggöra kultur- och kunskapsarv, liksom digitaliserade tidskrifter, utredningar mm. Vi anser att arbetet med att skapa gemensamma nationella digitala bibliotekstjänster behöver påbörjas snabbt och kraftfullt. En stabil och långsiktig finansiering bör dock säkerställas inom ramen för statliga riktlinjer för att möjliggöra digitalisering och tillgängliggörande i den omfattning som strategin anger.

Den massiva digitalisering som strategin föreslår förutsätter att upphovspersoner ersätts skäligt samt att det sker under ordnade former och på ett sätt som inte snedvrider marknaden. Det går inte att överlåta till förlagen och marknaden att ensamma styra över hur rättighetshandlingen för bibliotekens digitala utlåning ska hanteras. Istället bör trepartslösningar mellan bibliotek, upphovspersoner och förlag skapas.

Det behövs enligt kulturskapsorganisationerna ett **helhetsgrepp kring ekonomin kopplad till biblioteken och digitaliseringen, inklusive bibliotekersättningen.**

Författare, översättare, tecknare och fotografer har en utsatt roll som avtalspart på bok- och mediemarknaden. Ersättningsystemen är därför viktiga för försörjningen och det är viktigt att de utvecklas i takt med digitaliseringen.

För kulturskapare vars verk lånas ut på biblioteken finns sedan länge bibliotekersättningen som kompensation, en ordning administrerad av Sveriges Författarfond. KLYS vill i detta sammanhang påminna om den konstnärspolitiska utredning som kom härom året (SOU 2018:23) och som gjorde bedömningen att **bibliotekersättningen ska finnas kvar i sin grundläggande form, men att en särskild utredning ska pröva förutsättningarna för att även omfatta digitala böcker (e-böcker och ljudböcker) i bibliotekersättningen.**

KLYS menar att det finns goda kultur- och konstnärspolitiska skäl att öka budgeten på detta område. Vi förespråkar därför att **en del av de 100 miljoner som i den konstnärspolitiska utredningen föreslås till en digitaliseringsstrategi/uppdrag till myndigheter, istället avsätts till bibliotekersättningen.**

När det gäller Litteraturbanken delar KLYS bedömningen på sidan 23 i strategin att det krävs en permanent statlig finansiering för att säkra verksamheten. I detta sammanhang vill KLYS framföra att bevarandet av svensk dramatik - som idag helt faller utanför pliktexemplarsordningen - måste stärkas. Idag riskerar en stor del av den svenska litteraturen att bokstavligen försvinna i takt med att traditionell bokutgivning av det som framförs på landets scener nästan helt upphört.

KLYS ser positivt på förslaget att inom ramen för digitaliseringsuppdraget finansiera Litteraturbanken, men menar att även den digitala tjänsten DramaDirekt måste få en permanent finansieringslösning. Detta i kombination med ett tydligt uppdrag till KB att skapa en bevarandeordning för svensk dramatik.

Vi håller vidare med strategin om att det krävs ett uttalat övergripande och samordnande ansvar för digitalisering av audiovisuellt material.

KLYS värdesätter vidare ambitionen att bryta digital inlåsning av verk ”genom förhandlingar, avtal och ersättning till upphovsmännen”. Kulturskaparnas organisationer står avtalsberedda för rättighetsklarering. Vi vill i sammanhanget lyfta fram möjligheten för biblioteken att träffa avtal för massdigitalisering- och tillgängliggörande genom s k avtalslicenser, som nämns på sidan 24 i strategin. Att den nationella biblioteksmyndigheten – KB – ges ett större ansvar för detta stöds av KLYS.

Beträffande de ansvarsområden som föreslås läggas på den nationella biblioteksmyndigheten på sidan 26 i avsnittet Gemensam infrastruktur, vill KLYS mot bakgrund av ovan särskilt lyfta fram ansvaret för förhandlingar med upphovsmannaorganisationer och att förhandla avtalslicenser för tillgängliggörande av nationalbibliotekets digitaliserade samlingar av medier med ny statlig finansiering. Likaså stödjer vi uppbyggnad av central juridisk kompetens som stöd i upphovsrätts- och yttrandefrihetsfrågor.

Vi håller således med om att nationalbibliotekets roll och ansvar bör utökas och förtydligas och tillstyrker att KB tilldelas en sådan roll. Om de ska överta och axla alla de funktioner som nämns i strategin har vi dock idag svårt att uttala oss om. Vi anser dock att de områden vi nämner ovan bör prioriteras.

När det gäller bibliotekens digitalisering måste höga kvalitetskrav också ställas på de tekniska lösningarna, inte minst när det gäller bildverks tillgängliggörande i digitala tjänster.

Sex strategiska reformer för stärkta bibliotek - Bilagan

KLYS ställer sig principiellt positiv till de reformer som föreslås i bilagan, Vi har dock svårt att bedöma rimligheten i de kostnader som budgeteras. När det gäller den fjärde reformen *Stärkta nationella digitala bibliotekstjänster* kan dock konstateras att summan 90 miljoner inte synes räcka långt, om de ska täcka de uppdrag som ingår där. Inte heller de medel om 25 miljoner som föreslås användas för *Stärkt nationell biblioteksmyndighet* lär vara tillräckliga. Ytterligare medel behövs därför om reformerna ska vara trovärdiga.

Det framgår inte heller av strategin om dessa reformförslag i sin helhet ska ersätta den satsning som nu finns på Stärkta bibliotek. Detta måste klargöras för att kunna bedöma satsningarna närmare.

För KLYS

Ulrica Källén
Verksamhetsledare KLYS